

SOC423: Náboženství v soudobém světě: problémy a koncepty

Lekce 9: Náboženství jako paměť.

15. 4. 2009

Problém definice náboženství

- Problematika **definice náboženství** tvoří nedílnou součást sociologických úvah o náboženství, jelikož podoba každé *odpovědi* na otázku kladenou sociologem náboženství zásadním způsobem se odvíjí od *konceptualizace předmětu zkoumání*.
- **D. Hervieu-Léger** shledává oba dva z obvyklých přístupů k definování náboženství – *substantivní* i *funkcionální* – za nedostatečné a navrhuje svůj vlastní, inovativní přístup.

Náboženství jako specifický způsob víry

- Náboženství představuje specifický **způsob víry** (*believing*).
- **Víra** je „soubor přesvědčení – individuálních i kolektivních –, jež nejsou přístupná verifikaci, experimentu a (obecněji) způsobům poznání a kontroly, které charakterizují vědění, nýbrž svou platnost odvíjejí od smyslu a koherence, kterými obdařují subjektivní zkušenost těch, kteří je zastávají“
- Náboženství jakožto určitý typ víry je tedy svázáno s **tradicí**, z jejíhož odkazu čerpá svou *legitimitu*.

Tradice a kolektivní paměť

- Podstata tradice tkví ve vytváření a udržování *pouta*, resp. kontinuity mezi minulostí, přítomností a budoucností.
- Jedinec se skrze tradici vřazuje do *řetězce* svých předchůdců (linie víry), jež reprezentuje **kolektivní paměť** a tvoří - vedle tradice - druhý důležitý aspekt náboženství.
- **Náboženství** je „ideologický, praktický a symbolický systém, skrze nějž je konstituováno, udržováno, rozvíjeno a kontrolováno vědomí - individuální i kolektivní – přináležitosti k určitému řetězci víry“.

Náboženství v modernitě

- Je možné i v podmínkách moderních společností, které již nadále nejsou společnostmi paměti, vytvářet a udržovat systémy významu charakterizované řetězcem víry?
- Příchod modernity znamená krizi *přenosu (transmise)* společenských hodnot, norem a institucí a rozklad kolektivní paměti (*amnézií*), v důsledku čehož dochází k oslabování vlivu všech tradičních institucí zodpovědných za socializaci jedinců (rodina, škola, náboženství).
- Ačkoliv zmíněný proces kulturní změny zasahuje různé společenské instituce, lze jeho nejvýraznější dopad zaznamenat v souvislosti s *náboženskými institucemi* → *transmise*, respektive kontinuita paměti reprezentuje jejich samotný *princip a základ*.

Evropa a náboženství

- Moderní (zejména evropské) společnosti nejsou méně náboženské, protože jsou více racionální, ale protože čím dál méně schopny udržovat *paměť*, která leží v samotném jádru jejich existence → amnézie
- Moderní společnosti svým fungováním podporují korozi svých tradičních náboženských základů, ale současně vytvářejí prostor, který může zaplnit pouze náboženství.
- Dvě dimenze modernity – historická a utopická

Problém sekularizace

- Všechny moderní společnosti lze označit za *sekularizované* ve smyslu neexistence jednotného „posvátného baldachýnu“, který by je zastřešoval.
- Ústup náboženství jakožto „posvátného baldachýnu“ neznamena zřeknutí se víry.
- Sekularizace není koncem víry, ale procesem, kdy se jednotlivé prvky víry odpojují od struktur předepsaných (oficiálními) náboženskými institucemi (*institucionální deregulace*).
- Kulturní struktury formované specifickými náboženskými historiemi jednotlivých společností brání *kulturní globalizaci a homogenizaci* (např. v Evropě).

Delegovaná paměť (Davie)

- Koncept **delegované paměti** (*vicarious memory*) slouží k tomu, aby byly náležitě zachyceny role, které církve v současných evropských společnostech plní.
- Široce pozorovatelné upouštění od pravidelných náboženských aktivit v mnoha evropských společnostech totiž nemusí nutně obnášet naprosté odříznutí se od náboženské tradice.
- Podstata zprostředkované paměti spočívá v praxi, kdy menšina ve společnosti (církvní představitelé, kněží apod.) *udrží náboženskou tradici (paměť) ve prospěch většiny*, která se nábožensky aktivuje pouze v určitých výjimečných situacích a při výjimečných životních událostech.
- Tento fenomén představuje *ryze evropskou ideu* a poskytuje klíč k pochopení specifičnosti a výjimečnosti moderního evropského náboženství.

Kulturní náboženství (Demerath)

- Pojem **kulturní náboženství** (*cultural religion*) označuje kategorii náboženství, která se zdá být v dnešním světě (obzvláště pak v Evropě) převládající.
„Je to způsob, jak být nábožensky zapojený a přitom nebýt nábožensky aktivní. Je to uznání náboženského společenství bez závazku vůči základním praktikám, okolo nichž se toto společenství původně vytvořilo. Je to projev úcty k náboženské minulosti, který poskytuje malou důvěru pro náboženskou budoucnost.“
- Může jít o předposlední stádium sekularizace před tím, než bude pouto mezi *náboženstvím* a *společností* zcela přetnuto.
- Kulturní náboženství obnáší pokles na straně víry i rituálu, nicméně si uchovává důležitý moment *kulturní kontinuity* → pozice mezi náboženskou ortodoxií na jedné straně a sekularismem na straně druhé.

Francie (kulturně) katolická

- J. – P. Willaime: Francie je sekulární/laickou zemí, jejíž *kultura je katolická*.
- Přes sekularizaci na objektivní i subjektivní rovině je současná Francie nadále charakterizována jakožto „katolicky zakódovaná kultura“.
- Řada veřejných debat, které nemají s náboženstvím na první pohled nic společného, je srozumitelná pouze s ohledem na prostoupenost francouzské kultury *katolicismem* → kvalita potravin, etické limity vědy, pracovní vztahy, pozice venkova a zemědělství

Polsko (kulturně) katolické

- 90% Poláků se prohlašuje za katolíky: co to znamená?
- Lze identifikovat tři typy katolicismu v Polsku:
 - 1) *náboženský* – náboženská víra a praxe
 - 2) *rodinný* – morální a socializační činitel
 - 3) *kulturní* – sdílená národní kultura a historie
- **Kulturní katolicismus** na způsob kulturního židovství.